

Vic Hendry - *Anemona alva*

da Renzo Caduff

Il proxims dis cumpara tier la casa editura Signathur a Dozwil il cudisch da poesias *Anemona alva* da Vic Hendry. Ei setracta d'in ciclus da 20 poesias novas ch'ei mintgamai translataas per tudestg, franzos e talian. La translaziun tudestga ei vegnida fatga da Mevina Puorger, ferton che Marisa Keller-Ottaviano ha translatau per talian e Jean-Jacques Furer per franzos.

Il cudisch da poesias da Vic Hendry *Anemona alva* senumna sco la flur (grosses Windröschen) che crescha en plirs loghens dalla Val Tujetsch, denter auter a Caspaua. El cudisch sez anflan ins lu era ina poesia ch'entscheiva cun «anemona alva». Ella poesia simbolisescha quella flur alva, glisch ed in dacasa en vesta alla tiara ch'ei freida. La speronza ch'ei cuntenida els vers d'«anemona alva» ei da sentir cun paucas excepziuns en tut las poesias novas da Vic Hendry.

Las reflexziuns suandontas serestrenschan per inaga allas poesias originals romontschas. Pli tard eis ei segiramein necessari dad era considerar la dinamica da lectura che sedat enten cumparegliar igl original romontsch cullas translaziuns els auters lungatgs naziunals. Denton daco buc desister en in'emprema fasa da lectura dallas translaziuns e leger mo las poesias originals? Forsa lubescha gest in tal agir da far in maletg pli independent dils originals romontschs. Pli tard sa la cumparegliazion cullas translaziuns segiramein esser ina purschida interessanta, possibilitar da veser caussas novas ed aschia enrihir las poesias.

In ciclus da 20 poesias

Tenor igl autur fuorman las 20 poesias in ciclus. Quei ciclus astga denton buc vegnir capius en in senn memia stretg, quei che significass ina successiun stricta e fixada dallas singulas poesias. L'idea dil ciclus ei plitost da veser en in senn pli lartg sco ina cuntinuaziun cun ina clara entschatta ed ina clara fin. La successiun dallas poesias d'amiez sa encuntercomi vegnir variada ed il percuors da lectura proponius digl autur ei mo in denter biars. Pli impurtonta che la successiun ei la cumponenta tematica da quella rinnada da poesias che relatan d'ina veta vivida.

Aschia entscheiva il ciclus cun «zacu inagada / avon che jeu vomi / jeu less pertscheiver» e finescha culla poesia «guilas melnas crodan / sco'l sablun dall'ura». L'entschatta cuntegn la speronza dad aunc capir in stel dapli la meraviglia dalla veta. La fin dil ciclus lai presentir l'idea dalla mort cullas guilas melnas dil larisch che crodan, mo era ina cuntinuaziun dalla veta cullas guilas verdas che vegnan puspei a catschar la primavera.

Per las poesias d'amiez ha il lectur perencunter la pusseivladad da trer sez las lingias. Aschia sa il lectur viagiar da poesias cun cuntegns pli stgirs («fai stem / dil stgir», «miera en casa la mumma») a poesias pli claras («anemona alva», «quels suentermiezdīs / cun spir sulegl») ni viceversa. El sa denton era preferir ina mischeida da muments positivs e negativs e survegn aschia in maletg gagl dalla veta che savess era corrispunder a quella digl autur sez. E gest quella schelta gaglia da poesias che fladan ina veta vivida eis ei che dat al ciclus l'unitad necessaria. La lectura, il lectur che veva forsia suspirau tenend enta maun la davosa ediziun da Vic Hendry *Allegher e pietigot* (2004) e che saveva buc co dar damogn a tontas poesias, ha quella gada pli lev da scuvierer il mund proponius digl autur.

Poesias galias sco la veta

Scol maletg gagl d'ina veta ein era las tematicas dallas novas poesias multifarias. Sper poesias che tractan dalla veta ed era dalla mort, san ins numnar las regurdonzas. Vic Hendry discuora da «regords» ni d'«algord» per evitar il plaid 'regurdientscha', ch'ei sco el di ualti isaus. Aschia evochescha p.ex. «il Brustget amiez la greppa» (Steinbrech) cun sias rosas alvas il temps d'affonza e sia fascinaziun per las dialas. Centrals ein era ils muments ella natira che sluccan sco intermezzos la lectura. Endamen vegnan las «colurs che sestrehan / e miran el spieghel» ina damaun da rugada, quels suentermiezdīs «cul flad dallas flurs» e «las tschittas [che] leventan / siemis vargai» eav. Bials ein era quels muments nua ch'ils plaids laian dar nus domini al temps: «nus dus omisdus / cun plaids da legria / mettein anavos / las lontschas dall'ura [...]».

Sevolver scol vent

Ina poesia fina che discuora d'in jeu e d'in ti ei «siper tei». Cun plaids sempels gartegia ei a Vic Hendry da descriver a moda bufatga caussas essenzialas.

siper tei
seviults
bufatg
scol vent
sevolva
ellas
frastgas
las largias
enten mei
ei miu sulet
schenghetg

La cumparegliazion cul vent ellas frastgas ei buc nova, mo la moda e maniera co quei vegn fatg, fa ordlunder ina poesia che vegn da tschaffar. Il sussurar dil vent audan ins dapertut, p.ex. en «siper», «seviults», «bufatg», «scol vent», «frastgas», «schenghetg». Seviults ein buc mo il jeu ed il vent, mobein era ils vers. La poesia demonstrescha gest era quei ch'ella exprima. La verticala dils vers dat alla poesia ina dinamica che meina directamein al confess «las largias / enten mei». Il jeu sedat vi entirs ed entratgs, «ei miu sulet / schenghetg». El emprova buc da zuppentar sias «largias», era sch'el ei buc perfetgs ed ha certas mendas. Caracteristica pil stil da Vic Hendry ei l'ellipsa dil secund davos vers «ei miu sulet» (enstagl 'quei ei miu sulet') che lubescha d'integrar il vers el metrum dils davos quater vers. Quels ein metricamein identics, sch'ins legia els senza segmentaziun («las largias enten mei», «ei miu sulet schenghetg»). La forza dalla poesia «siper tei» ei sia sempladad.

Atgnadads dalla fuorma

Las poesias dad *Anemona alva* han buc tetel e cun excepziun dalla lingetta negin'interpunziun. Tochen sin duas poesias consistan ellas ord ina suletta sequenza da vers resp. ina suletta strofa. Ins vegn confruntaus directamein cul text e menaus digl emprem vers, aschia p.ex. «dils uauls e dils nuegls» ni da «quels suentermiezdis». Mo las entschattas san era esser pli cripticas sco en «zacu inagada» ni «encastrar», e lu vonza ei nuot auter che sedar vi alla lectura. Quella para d'esser adattada per differentes tips da lecturs. Aschia dat ei poesias, nua ch'ils ins pon forse haver l'impressiun ch'els vegnien menai memia fetg ni che bunamein tut seigi enfilau ed ei vonzi memia pauc spazi per l'atgna imaginaziun, als auters plai forse gest quei tip da poesias:

fai stem
dil stgir
enta pugn
il rest dalla notg
enten tei
aulzas il pugn
camonda
l'umbriva
ella
ch'encrappa

Significativa per quei tip da poesias ei l'intimaziun «fai stem» che cumpara aunc inaga el decuors dil ciclus «fai stem dil pumer». Ins ha l'impressiun d'udir in clom, ina supplica per dapli atenziun viers la veta. Formulaziuns semegliontas che dattan als ins tegn ed ein per auters forse zun claras ein era «dai peda in amen» ni «tegn mirau igl ei zatgi».

«jeu sun in muliner»

...aschia entscheiva ina dallas davosas poesias dil cudisch *Anemona alva*. Il poet tematisescha en quella il far poesias. Bials ei il maletg dil poet-muliner che mola «bia bustabs / culs dents e cul rispli» e fa «da pigliar cul temps». Ord il feigl da purs, «jeu sun il descendent» (2004:25), hai era dau cul temps in 'muliner' e che quel sto haver mulau buc paucs bustabs vegnan lecturas e lecturs segir e franc a sentir legend sias pli davosas poesias. Che quella lectura daventi in'aventura procuran buc il davos era las translaziuns per tudestg, talian e franzos.

Lectura da duas poesias

En in'emprema part ei la pli nova ediziun da poesias da Vic Hendry *Anemona alva* vegnida presentada en moda generala. Cheu suonda la lectura da duas poesias e l'empreva d'indicar differentas pusseivladads d'interpretaziun.

dils uauls e dils nuegls
vai jeu raquintau
dil matg culs utschals
masets el suitger
la stad sogn Martin
cun poppas da glin
dil trutg tras las vals
cun cufla el nas
selvadi e scart
han fatg vegnir fermes

Gia dalla bial'entschatta caztga ei da leger quels vers sco poesia autobiografica digl autur Vic Hendry. Sch'ins fila vinavon l'impressiun autobiografica, renviescha l'entschatta culs uauls e nuegls alla derivonza purila digl autur da Cavorgia. Ins vegn regurdaus a passaschas sco «naschius da miez uost / ruclaus ordamiez / in magher miez sec / cun auters punschuns –» (en: *Auras/Windzüge*, 1995:10) ni «jeu sun il descendent / d'in pur fatg si cun pugn / da mintga vart mo purs / da mumma e da bab / cun prada e cun ers» (en: *Allegher – e pietigot*, 2004:25). Ils vers suandonts corrispundan alla successiun dallas stagiuns.

Tacs stagionals

La primavera ei representada entras il meins da «matg culs utschals» che tscherca puspei las caglias. Representants tipics pils utschals ein ils «masets el suitger» che allittereschan cun «matg». Ei vegn buc detg sch'il suitger seigi en flur ni gia plein suitga cotschna, aschia ch'il vers cumpeggia indirectamein la stad e fa punt denter primavera ed atun. Lez vegn numnaus culla «stad sogn Martin» e las «poppas da glin». Alla fin suonda gl'unviern cun «cufla el nas». En quei liug san ins s'imaginar il buob da pli baul sin viadi a pei silla via stretga denter Cavorgia e Sedrun duront in unviern cun bia neiv. Quei maletg vegn era influenzaus dils dus davos vers, «selvadi e scart / han fatg vegnir fermes», ch'ins sa leger sco quintessenza d'in'affonza passentada ell'ueliva da Cavorgia. Il «selvadi» para buc mo da sereferir al «trutg», alla ruhadad dalla cuntrada, mobein era in tec alla gliued, ed il «scart» fa endamen la pupira che regeva ils onns 20 e 30 en in vitg muntagnard. Tut quei ha fatg ch'il jeu ei daventaus resistents.

Ina poesia autobiografica

Era sch'igl ei buc evident d'identificar il subject dalla poesia cugl autur Vic Hendry, para quei tuttina strusch d'esser d'evitar per la poesia «dils uauls e dils nuegls». Memia clars ed evidents ein ils rapports cull'ovra precedenta e cun sia biografia. En retrospectiva vegn ins a saver tgei ch'ei gia vegniu detg. Quels vers, silmeins ils emprems sis, fussen memia sempels da vegnir legi senza vegnir mess en relaziun cun texts precedents digl autur. Lein serestrenscher cheu ad ina cumparegliaziun cun si'ovra lirica.

Da tgei ha il jeu raquintau? Dils uauls umbrivauns da Cavorgia ch'il lectur ha gia entupau onns avon en poesias sco «giudvard culs mes / amiez ils uauls / quels uauls da pégn / sils bials plumatschs / dasper il dutg / a tscheins vai priu / il plaid – / [...]» (1995:102) ni «sco vischander e buob da stiarls / els uauls e sin igl ur dils dutgs» (2004:51). En quels uauls ha il poet priu a tscheins il plaid, ils uauls ein quels che determineschan sia faviala. Era dils nuegls ei gia vegniu discurreu. Els ein quels dil descendent dil pur ch'ei uss vegni uiarschs, perquei che negin ei staus sil fatg: «baghetgs e nuegls uiarschs / ils praus en digaren» (2004:25). Als masets el suitger regorda la poesia il *Maset blau*: «osum la greppa / ed entamiez las coclas / dil suitg, maset» (en: *Paun cucu*, 1990:23). Quei ein mo in pèr exempels per mussar co l'ovra precedenta digl autur sa e sto era vegnir integrada ella lectura da quella poesia.

La rema era cheu avon che la poesia

In fatg che fa surstar ei il diever da remas. Quellas ei schiglioc strusch d'anflar tier Vic Hendry. En connex cull'ediziun *Allegher – e pietigot* ha igl autur detg davart il diever dalla rema: «Enamiez ils scumbegls da nos dis san ins nungrazia far remas; quei fuss fatg malrecli.» (LQ, 14-10-2003). Perquei che la poesia ei retrospectiva e tracta d'in mund ch'era en cumparegliaziun culs 'scumbegls da nos dis' aunc pli intacts (silmeins en certs graus), san ins supponer che cunzun la rema «Martin : glin» eri cheu gia dalla bial'entschatta e seigi sedada da sesezza. E forse ei Vic Hendry seregurdaus en quei mument dils vers dad Andri Peer: «Artschaiva la rima, / sch'ella vain leiva e bella / sco ballarina». Duvrond ina rema sco «utschals : vals» resca il poet denton da dar els latschs dalla tradiziun. Memia enconuschents ein vers sco quels dad Alfons Tuor: «Pertut utschals / Lur' ein allerts, / En pleuns e valls / Els fan concerts.» Era quels concerts han liug il matg. Vic Hendry sepertgira. Sias vals ein sper las vals realas (quellas denter Cavorgia e Sedrun) cunzun era vals imaginaras, quellas vals che mintgin da nus percuora duront ina veta. Ed era en quellas sai trer beinduras in stoda vent. La rema «utschals : vals» muossa ch'il poet fa part d'ina tradiziun. Ch'el ei denton buc pigliaus da quella, muossa il niev diever ch'el fa dalla rema e cunzun la fuorma dalla poesia.

La davosa poesia dad *Anemona alva*

Sco la poesia «dils uauls e dils nuegls» cuntegn il ciclus dallas stagiuns ei era la poesia «guilas melnas crodan» ina poesia ciclica, perquei ch'ella cala sco ell'entscheiva.

guilas melnas crodan
sco'l sablun dall'ura
cusa la cusunza
il lenziel da bara
spetg'in tec cul tscherchel
ners igl ur che suonda
guilas melnas crodan

Las guilas melnas ein las guilas dil larisch che evocheschan enten curdar l'ura da sablun. La verticala dallas guilas melnas che crodan ei en analogia cul sablun mellen dall'ura sc'in fil che fa endamen il fil che la 'cusunza' (schnadrina e mort enina) drova da cuser il lenziel da bara. L'unitad che Vic Hendry vegn da crear en quella cumbinaziun da maletgs fetg differents vegn rinforzada dil metrum regular dalla poesia. Demai ch'in'interpunziun maunca, sa il vers «scol sablun dall'ura» sereferir aschibein allas guilas che crodan sco era alla cusunza. Il cuser d'incuntin dalla cusunza audan ins el vers «cusa la cusunza», nua ch'il plaid cusa ei cuntenius en cusunza. Cusius vegn il lenziel da bara e quel ei posiziunaus enamiez la poesia e survegn ulteriura forza, perquei ch'el vegn duvraus per l'emprema gada ell'ovra lirica da Vic Hendry.

Al maletg dalla mort suonda la supplica d'aunc spitgar «in tec cul tscherchel». Semegliont allas guilas, al sablun ed al lenziel san ins era leger il «tscherchel» sco tscherchel real, che vegn mess entuorn in'ovra (p.ex. in briec ni ina buot) avon ch'ella seigi finida. En senn figurativ stat il tscherchel per ina veta cumplenida. Il rudi dalla veta simbolisau cheu dil tscherchel corrispunda allas guilas dil larisch che crodan igl atun e catschan puspei la primavera. Maletgs che fan part da tradiziuns che cuozan adina, che vegnan denton descrots en cumbinaziuns nunusitadas. Scol «tscherchel» sa era 'igl ur ner' vegnir legius silmeins en duas modas. D'ina vart fa el endamen igl ur dalla fossa, da l'autra igl ur dall'annunzia da mort ni dalla carta da malencurada. Quella davosa pussevkladad regorda ina poesia dil cudisch da poesias *Allegher – e pietigot*, nua ch'ins ha legiu da «las brevs cugl ur ner» (2004:31). Cul ner digl ur cuntrastescha alla fin puspei la colur melna dallas guilas larisch. E cul mellen san ins lu puspei associar las guilas verdas che vegnan a catschar la primavera.

LQ 26-10-2007